

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Մանկավարժական աշխատողի համագործակցությունը սաների ծնողների (նրանց օրինական ներկայացուցիչների) հետ՝ սաների կրթական աշխատանքների կազմակերպման և ընտանեկան դաստիարակության հարցերում

Հաստատություն՝ «Սիսիանի թիվ 2 ՆՈՒՀ» ՀՈԱԿ

Դաստիարակ՝ Նվարդ Գրիգորյան

Ղեկավար՝ Ավետիսյան Ժաննա

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Մանկավարժական աշխատողի համագործակցությունը սաների ծնողների (նրանց օրինական ներկայացուցիչների) հետ՝ սաների կրթական աշխատանքների կազմակերպման և ընտանեկան դաստիարակության հարցերում	5
Եզրակացություն	18
Գրականության ցանկ	22

Ներածություն

Ժամանակակից նախադպրոցական մանկավարժությունը զարգանում է բուռն տեմպերով, մի շարք հարակից գիտությունների հետ փոխկապված, որոնց գիտական տվյալներն ու արդյունքները լրամշակում և հարստացնում են նախադպրոցական մանկավարժության գիտական հենքը (բազան): Անքակտելի է նախադպրոցական մանկավարժության կապը հոգեբանության հետ, մասնավորապես՝ տարիքային և մանկավարժական հոգեբանության, զարգացման և անձի հոգեբանության, ինչպես և սոցիալական և կիրառական հոգեբանության հետ: Նախադպրոցական մանկավարժությունը սերտ կապված է մի շարք կենսաբանական և բժշկական գիտությունների հետ, որոնց ուսումնասիրության օբյեկտը, ինչպես և մանկավարժությանը, մարդն է, երեխան: Դրանցից են. անատոմիան և ֆիզիոլոգիան, գենետիկան և էկոլոգիան, բժշկագիտությունը, մանկաբուժությունն ու հիգիենան: Իբրև հումանիտար գիտություն նախադպրոցական մանկավարժությունն առնչվում է հասարակական գիտություններից՝ փիլիսոփայության և մարդաբանության, սոցիոլոգիայի, բարոյագիտության և գեղագիտության հետ: Հետաքրքիր է նաև նախադպրոցական մանկավարժության համագործակցությունը ճշգրիտ գիտությունների հետ, որոնց հստակ մեթոդներն ու գնահատման եղանակները ներթափանցում են նախադպրոցական մանկավարժության ոլորտ զգալի արագությամբ և նպաստում մանկավարժական ցանկացած գործընթացի նախնական մոդելի մշակմանը և գիտափորձի արդյունքների օբյեկտիվ գնահատմանը: Բնականաբար, նախադպրոցական մանկավարժությունը զարգանում է մանկավարժական գիտությունների հետ սերտկապված, հիմք ընդունելով դրանց տեսական հիմունքները և մեթոդական առանձնահատկությունները: Նախադպրոցական մանկավարժության անբաժանելի մասն են կազմում նախադպրոցականի դաստիարակության մասնավոր մեթոդիկաները.

- երեխայի խոսքի զարգացման տեսությունը և մեթոդիկան;

- երեխայի ֆիզիկական դաստիարակության տեսությունը և մեթոդիկան;
- երեխայի երաժշտական դաստիարակության տեսությունը և մեթոդիկան;
- երեխայի մաթեմատիկական պատկերացումների զարգացման տեսությունը և մեթոդիկան;
- նախադպրոցականի էկոլոգիական կրթության տեսությունը և մեթոդիկան;
- մանկան ստեղծագործության զարգացման տեսությունը և մեթոդիկան:

**ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՂԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՆԵՐԻ
ՇՆՈՂՆԵՐԻ (ՆՐԱՆՑ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ) ՀԵՏ՝ ՄԱՆԵՐԻ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ և ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՄ**

Երեխայի լիարժեք զարգացման, նրա անձնավորության ձևավորման գործընթացների արդյունավետությունը պայմանավորված է սոցիալական բոլոր ինստիտուտների մանկավարժական ներգործության փոխազդեցությամբ: Նախադպրոցական տարիքի երեխաների ներդաշնակ զարգացման գործընթացում առանձնահատուկ կարևորվում է ընտանիքի, նախադպրոցական կրթական հաստատության և դպրոցի հաջորդական և փոխպայմանավորված մանկավարժական ներգործությունը: Նշված սոցիալական օղակների, հետևաբար և կրթադաստիարակչական համակարգերի մանկավարժական աշխատանքների միջև գոյություն ունեցող հաջորդականությունը կառուցվում է փոխներթափանցման սկզբունքով և ապահովում է երեխայի դաստիարակության և կրթության միասնականությունն ու անընդհատությունը: Մանկավարժական աշխատանքների հաջորդականությունն իրականացվում է կրթության բովանդակության փոխանցման և յուրացման աստիճանականության և դաստիարակության գործընթացում երեխային ներկայացվող պահանջների միասնականության ճանապարհով: Նշված մանկավարժական համակարգերից յուրաքանչյուրին բնորոշ է յուրահատուկ մանկավարժական ներգործություն և մի շարք ուսումնադաստիարակչական խնդիրների իրականացման ինքնատիպ ընթացք: Երեխայի դաստիարակությունը սկսվում է ընտանիքում: Ընտանիքն է սոցիալականացման առաջին օղակը, ուր սկիզբ է առնում երեխայի սոցիալական էությունը: Ընտանիքում են յուրացվում առաջին սոցիալական դերերն ու հարաբերությունները, բացահայտվում են երեխայի անհատական առանձնահատկություններն ու ձևավորվում բնավորության գծերը,

դաստիարակվում են բարոյական հատկություններ և սոցիալական վարքագծի հիմքեր : Ընտանիքը մեծապես նպաստում է երեխայի ինքնահաստատմանը սոցիալական միջավայրում, նրա ստեղծագործական ներուժի և անհատականության բացահայտմանը: Ընտանիքն այն կայուն սոցիալական օղակն է, որն ուղեկցում և առաջնորդում է երեխային իր ողջ կյանքում: Ժամանակակից մանկավարժությունն ընդգծում է ընտանիքի և ընտանեկան դաստիարակության գերակայող դերը երեխայի դաստիարակության և նրա անձնավորության ձևավորման գործում:

Մանկապարտեզը այլ նախադպրոցական կրթական հաստատությունները կոչված են իրականացնելու նախադպրոցական տարիքի երեխաների հասարակական դաստիարակությունը: Նախադպրոցական կրթօջախների հիմնական մանկավարժական գործառնությունը երեխայի դաստիարակության կազմակերպումն է հասակակիցների միջավայրում, նախադպրոցահասակ երեխաների հասարակական կյանքի համար անհրաժեշտ պայմանների ապահովումը: Մանկապարտեզում է երեխան սկսում հաղորդակցվել և համագործակցել, որոշումներ կայացնել, համադրելով սեփական ցանկություններն ու կարծիքը ընկերների ցանկությունների և կարծիքի հետ:

Դպրոցը հանրակրթության բազային օղակն է, դպրոցահասակ երեխաների կրթադաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպման հիմնական հաստատությունը, կրթված սերնդի դարբնոցը: Դպրոցը հասարակության կարևորագույն բաղադրիչն է, այն ինտեգրվում է հասարակական ամբողջական օրգանիզմ և դառնում նրա անբաժանելի մասը: Կարևորվում է դպրոցի ուղղակի մասնակցությունը քաղաքակիրթ հասարակության կայացման գործընթացում, արժանապատիվ քաղաքացիներ ձևավորելու պատասխանատու գործում:

Այսպիսով, վաղվա առողջ սերնդի կայացման համար չափազանց կարևոր է կրթական բոլոր հաստատությունների գործիմաց համագործակցությունը: Մանկավարժական ընդհանուր գործընթացի արդյունավետության երաշխիքը համագործակցության համար «բաց» կրթական հաստատություններն են: Հատկապես

կարևորվում է ծնողների և ընտանիքի մյուս անդամների ակտիվ ներգրավումը մանկավարժական գործընթացին: Յուրաքանչյուր ծնող պետք է գիտակցի իր ակտիվ մասնակցության անհրաժեշտությունը երեխայի դաստիարակության գործընթացին, հանդես գա մանկավարժական գործընթացի սուբյեկտի, մանկավարժի օգնականի և աջակցի դերում, հրաժարվելով պահանջատիրոջ կարգավիճակից: Ժամանակակից մանկավարժության կողմից առավել քան կարևորվում է «ընտանիքմանկապարտեզպրոց-համայնք» սոցիալական ինստիտուտների միջև համագործակցության նոր ձևերի մշակումը, փոխադարձ կապի և պատասխանատվության հաստատումը: Համագործակցության պայմաններում դրական փոփոխությունների են ենթարկվում «ծնող-երեխա-մանկավարժ» փոխհարաբերությունները, որոնք կրթական գործընթացի խթանման և դրա արդյունավետության հիմնական գործոններից մեկն է¹:

Ընտանիքը հասարակության առաջին սոցիալական օղակն է, ուր դրվում են երեխայի անձնավորության հիմքերը և կառուցվում է նրա սոցիալական կերպարը: Գոյություն ունեն «ընտանիք» հասկացության բազմատեսակ ձևակերպումներ: Օրինակ.

- ընտանիքը ամուսնական կապով ամրագրված միասնություն է, որի նպատակը կենսաբանական վերարտադրումն է;
- ընտանիքը սոցիալական ինստիտուտ է, որը բնորոշվում է հոգեհարազատ մթնոլորտով և ընտանիքի անդամների կայուն փոխհարաբերություններով;
- ընտանիքը սոցիալ-մանկավարժական միավոր է՝ ուղղված ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամի գոյատևման և ինքնահաստատման պահանջումների լիակատար բավարարմանը;
- ընտանիքը ամբողջական կառույց է, ուր ձևավորվում, զարգանում և դրսևորվում են անձնային բոլոր հատկությունները;

¹ Поддьяков Н.Н. Особенности психического развития детей дошкольного возраста. Москва, 1996, сс 115-117

- ընտանիքը ոչ թե այն բնակավայրն է, ուր ապրում են, այլ այն հուզականությամբ լի մթնոլորտը, ուր միշտ սպասում են, հասկանում և սիրում են:

«Ընտանիքը երեխայի մթնոլորտն է, նրա մեջ աճում և զարգանում են երեխայի մտավոր ուժերը, նրա հոգեկան գործությունները և բարոյական հատկությունները, բոլորն այն չափով, ինչ չափով նպաստում է դրան գերդաստանի կրթողական ազդեցությունը և այն ձևով, ինչ կերպարանք է տալիս նրան դաստիարակող ոգին» (Բաֆֆի): Յ.Ա.Կոմենսկին նշում էր, որ «մայրիկի դասերը չունեն դասամիջոցներ, հանգստյան օրեր, արձակուրդ»: Վերջապես, «երեխան ընտանիքի հայելին է» սահմանում դարձած արտահայտությունը լիովին նկարագրում է և կարևորում ընտանիքի անփոխարինելի դերը երեխայի զարգացման և նրա անձնավորության ձևավորման գործում: Ընտանիքի գործառույթներն ու խնդիրները բազմաթիվ են: Ընտանիքի հիմնական գործառույթներն են.

- վերարտադրողական,
- սոցիալ-տնտեսական,
- սոցիալականացման,
- հոգեթերապևտիկ,
- դաստիարակչական:

Ընտանիքի կարևորագույն գործառույթները հիմնավորում են մարդկության գոյատևման ընտանեկան ձևի առավել պաշտպանվածությունը, հետևաբար և նպատակահարմարությունը: Ընտանիքի և ընտանեկան դաստիարակության դերն հատկապես ազդեցիկ է և կարևոր երեխայի ներդաշնակ գոյատևման ու զարգացման գործում: Հոգեբան Ա.Ն.Լեոնտևը նշում է, որ «նախադպրոցական տարիքի երեխան չափազանց զգայուն է իրեն մշտապես շրջապատող հարազատ և մտերիմ մարդկանց հանդեպ, ընկալում և ընդունում է միայն նրանց դաստիարակչական ներգործությունը և դժվարությամբ է համակերպվում օտարների ներկայության հետ»: Ընտանիքը ապահովում է երեխայի հետագա երջանիկ կյանքի համար անհրաժեշտ պայմաններ և

ձևավորում որոշակի կենսակերպ: Ընտանեկան դաստիարակությամբ է մեծ չափով պայմանավորված երեխայի հետագա գոյության և կենսագործունեության ներդաշնակությունը: Ընտանեկան դաստիարակության միջոցով լուծվում են երեխայի անձնավորության կայացման մի շարք խնդիրներ: Դրանք են.

- ստեղծվում են երեխայի լիարժեք զարգացման համար բոլոր հնարավոր պայմանները;
- ապահովվում է երեխայի հոգեբանական պաշտպանվածությունը և ձևավորվում է վստահություն աշխարհի հանդեպ;
- զարգանում է երեխայի ինքնագիտակցությունը, ձեռք է բերվում սեռային պատկանելիության և արժանապատվության զգացողություն;
- ձևավորվում են կյանքի հմտություններ և դրական սովորություններ;
- յուրացվում են սոցիալ-բարոյական արժեքներ, ձևավորվում է կենցաղային մշակույթ (կուլտուրա);
- փոխանցվում են և յուրացվում ընտանեկան փոխհարաբերությունների նմուշներ, ձևավորվում է ընտանիքի պահպանման և դաստիարակության որոշակի օգտակար փորձ:

Նշված խնդիրների կարևորությունը պահանջում է ընտանեկան դաստիարակության մանկավարժական մոտեցումների հստակեցում և հատուկ մշակում, ընտանեկան դաստիարակության կազմակերպման եղանակների հուշում և տարածում ծնողական միջավայրում: Ընտանեկան դաստիարակության գործընթացն արդյունավետ է, երբ կազմակերպվում է ոչ թե կամայական եղանակներով, այլ մտածված և հետևողական մանկավարժական աշխատանքի միջոցով: Ընտանեկան դաստիարակությունը մանկավարժական համակարգ է՝ ուղղված կրթադաստիարակչական խնդիրների իրականացմանը ընտանիքի բոլոր անդամների համատեղ մանկավարժական ջանքերի շնորհիվ: Ճիշտ է, յուրաքանչյուր ընտանիք ունի դաստիարակության իր սկզբունքներն ու մոտեցումները, սակայն դրանք պետք է

պարբերաբար վերանայվեն, ճշտվեն և համապատասխանեցվեն ընտանեկան դաստիարակության մանկավարժորեն ընդունելի պահանջներին: Ժամանակակից մանկավարժությունը դաստիարակության համակարգում առավել կարևորում է ընտանեկան դաստիարակությունը, ընդունում է դրա գերակայությունը, համարելով ընտանիքը բազմաբնույթ սոցիալական խումբ, հիմնվելով ընտանիքի դաստիարակչական ներգործության լայն հնարավորությունների վրա: Հայտնի մանկավարժագետ Յ.Պ.Ազարովը ընտանիքը բնութագրում է որպես «միկրոտիեզերք», ուր առկա են երեխայի սոցիալական զարգացման և ինքնահաստատման համար բոլոր պայմանները՝ մի քանի սերնդի համատեղ ապրելակերպ, սոցիալ-դերային և մասնագիտական բազմազանություն, տարբեր սոցիալական կարգավիճակների առկայություն, համատեղ կյանքին հարմարվելու անհրաժեշտություն: Կյանքի հնարավոր փորձությունները ծագում և հաղթահարվում են առաջին հերթին ընտանիքում՝ ընտանեկան դաստիարակության միջոցով:

Տ.Ա.Մարկովան երկար տարիներ ուսումնասիրելով ընտանեկան դաստիարակության առավելությունները, առանձնացնում է ընտանեկան դաստիարակության երեք այն գործոնները, որոնք բնութագրում են ընտանեկան դաստիարակության հիմնական առանձնահատկությունները: Առաջին առանձնահատկությունը վերաբերում է ընտանեկան դաստիարակության մթնոլորտին: Այն չափազանց հուզական է, ընկերական և մտերմիկ: Ընտանեկան դաստիարակությունն ուղեկցվում է ծնողների և ընտանիքի մյուս անդամների սիրով և նվիրվածությամբ, փոխադարձ քնքշությամբ և հավատարմությամբ: Ընտանիքում առկա են անտեսանելի, ներքին հուզական կապեր, որոնք ապահովում են երեխայի անվտանգ և պաշտպանված կյանքը, ինչը երեխայի մեջ վստահություն է առաջացնում իր և աշխարհի հանդեպ²: Ընտանեկան ջերմությունը երջանիկ մանկության ուղեկիցն է, ապագա ներդաշնակ կյանքի կառուցման երաշխիքը: Ընտանեկան դաստիարակության երկրորդ առանձնահատկությունը մանկավարժական

² Битинас Б.П. Введение в философию воспитания.Москва, 1996, сс 97-102

ներգործության մշտական (տևական) բնույթն է: Ընտանիքում ստեղծվում են լավագույն պայմաններ երեխային հանգիստ, առանց շտապելու դաստիարակելու համար: Այն ինչ հնարավոր չէր երեկ, կարելի է իրականացնել այսօր կամ վաղը: Երկարատև ներգործելու հնարավորությունը ծնողներին օգնում է փորձարկել և ընտրել դաստիարակության տարբեր եղանակներ, շտկել թույլ տված սխալները, վերանայել և վերակառուցել ընտանիքում սովորական դարձած, հաճախ կարծրացած փոխհարաբերությունները: Երեխային ընտանիքում դաստիարակում են միշտ նույն մեծահասակները, որոնց դաստիարակող գործողությունները կանխատեսելի են և հաշվարկելի: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ ծնողների դաստիարակող ներգործությունը ընդունելի չէ երեխայի կողմից, այն անսպասելի չէ, հետևաբար ելք ենթադրող: Օրինակ, կարելի է կանխատեսել մայրիկի կամ հայրիկի գայրույթը և ձեռնարկել համապատասխան քայլեր՝ ներողություն խնդրել, ինքնակամ անկյուն կանգնել: Ընտանեկան դաստիարակության կայուն և մշտական բնույթը ներգործում է ինքնադաստիարակության սկզբունքով: Արդյունքում, երեխան սովորում է համարժեք արձագանքել արտաքին իրողությանը: Ընտանեկան դաստիարակության հուզական և կայուն բնույթը նպաստում է երեխայի նյարդային համակարգի հավասարակշռությանը, հոգեկան ներդաշնակությանը և հանգիստ ու ապահով կենսակերպի հաստատմանը: Ընտանեկան դաստիարակության երրորդ առավելությունը երեխային՝ ընտանեկան խնդիրների լուծմանը, լիիրավ մասնակից դարձնելու հնարավորությունն է: Երեխան, ինչպես և հայրիկը կամ մայրիկը, ընտանիքի լիարժեք անդամ է, հետևաբար ունի իրավունք մասնակցելու ընտանեկան գործունեության քննարկմանն ու լուծմանը: Նշված հնարավորությունը երեխային ոգևորում է և նրա մեջ ցանկություն առաջացնում հավասարաչափ մասնակցելու ընտանիքի բոլոր գործերին: Երեխան հաճույքով և ամենայն պատասխանատվությամբ է կատարում իրեն վստահված բոլոր հանձնարարությունները, որոնք աստիճանաբար կարող են վերածվել պարտականությունների: Վաղ տարիքից սկսած երեխան ընտանիքում կարող է

ունենալ մշտական պարտականություններ՝ հավաքել խաղալիքները, կատարել տատիկի կամ պապիկի խնդրանքը, իսկ երեք տարեկանից նա լիովին ընդունակ է օգնելու կենցաղային տարբեր գործերում՝ խնամել ծաղիկները, ջրել հողամասի ծառերը, կերակրել շնիկին և այլն: Ընտանեկան դաստիարակության հիմքում ընկած է ծնողներին և ընտանիքի մյուս անդամներին ընդօրինակելու, նրանց նմանվելու բնագղային հակվածությունը, որը նպաստում է տվյալ ընտանիքին բնորոշ «կյանքի փիլիսոփայության» ընկալմանը և կյանքի հանդեպ համարժեք վերաբերմունքի ձևաբերմանը: Ուշի ուշով հետևելով ծնողների վարքագծին և հարաբերություններին, երեխան սովորում է ճանաչել մարդկանց, տարբերում և գնահատում է նրանց գործողությունները ծնողների գործողությունների հետ համեմատելով, յուրացնում է մարդկային վարքագծի ընդունված ձևերը և կարողանում կողմնորոշվել սեփական ցանկությունների և կարողությունների մեջ: Ծնողներին նմանվելով երեխան յուրացնում է նաև սեռային տարբերություններն ու վարքագիծը: Ընտանիքում է զարգանում նրա սեռային ինքնագիտակցությունը, սեռային պատկանելիությունը և հոգեկան սեռը՝ սեռային պարտականություններն ու փոխհարաբերությունները՝ ընտանեկան փոխհարաբերությունների նմուշով: Այսպիսով, ծնողներն են երեխային դաստիարակող առաջին մանկավարժները: Համաձայն Ֆրանսիացի հանրահայտ մանկավարժ Ժ.Ժ.Ռուսոյի, յուրաքանչյուր հաջորդ դաստիարակող ունի ավելի թույլ մանկավարժական ներգործություն երեխայի դաստիարակությանը, քան նախորդը: Ընտանեկան դաստիարակության առավել արդյունավետ կազմակերպմանը նպաստում են մանկավարժության կողմից առանձնացված ընտանեկան դաստիարակության սկզբունքային մոտեցումները, որոնք կոչված են նպատակաուղղելու ընտանեկան դաստիարակության հաճախ տարբերային գործընթացը և շտկելու հնարավոր սխալներն ու թերությունները³:

Ընտանեկան դաստիարակության սկզբունքները գրեթե չեն տարբերվում դաստիարակության ընդհանուր սկզբունքներից: Դրանք են.

³ Նախադպրոցական մանկավարժություն. Է.Ա.Ալեքսանդրյանի խմբագրությամբ. Երևան, 1992, էջ 215-226

- մարդասիրության և գթասրտության,
- երեխայի հանդեպ սիրո և հարգանքի,
- ընտանեկան փոխհարաբերություններ կառուցելիս լավատեսության,
- երեխայի հետ բաց և վստահելի հարաբերությունների հաստատման,
- երեխային ներկայացվող պահանջների միասնականության,
- ծնողների հեղինակության անսասանության, նրանց կարծիքի գերակայության,
- հետևողականության և պահանջկոտության,
- երեխային ընտանիքի գործունեությանն ակտիվ ներգրավելու:

Ընտանեկան դաստիարակության կազմակերպումը վերընշված սկզբունքներով նպաստում է սեփական ուժերի մեջ վստահ, ազատ և ակտիվ երեխայի ներդաշնակ զարգացմանը, այնպիսի անձնային հատկությունների ձեռքբերմանը, որոնք օգնում են նրան կառուցելու իր վաղվա օրը, արժանապատիվ ապագան: Յուրաքանչյուր ընտանիք փորձում է ապահովել զավակների բարեհաջող ապագան, ջանք և եռանդ չի խնայում այդ նպատակին հասնելու համար: Մակայն, կյանքը և մանկավարժական պրակտիկան փաստում են, որ ընտանեկան դաստիարակությանը բնորոշ են ակնառու թերություններ, որոնք օրինաչափորեն ազդում են դաստիարակության արդյունքի վրա: Ամեն ազգ, յուրաքանչյուր ընտանիք ունի իր դարավոր սովորություններն ու դաստիարակության ավանդական փորձը, որը, գերակայող լինելով ընտանեկան դաստիարակության ընթացքում, դարձնում է այն ընդգծված սուբյեկտիվ բնույթի: Ընտանեկան դաստիարակության կարծրացած սովորությունները, դրանց անհամապատասխանությունը ձևավորվող սերնդի պահանջներին առաջացնում են մի շարք անլուծելի խնդիրներ և լրացուցիչ դժվարություններ երեխաների դաստիարակության ընթացքում: Նշված դժվարություններն ու խնդիրները ենթակա են լուծման ընտանեկան դաստիարակության սկզբունքների վերանայման և դաստիարակության գործընթացի խելամիտ կազմակերպման միջոցով: Հայ ընտանիքներին ավանդաբար բնորոշում են

ընտանեկան դաստիարակության որոշ թերություններ, որոնք կարիք ունեն հաղթահարման: Փորձենք նշել հիմնականները.

- երեխաների ֆետիշացումը, նրանց քմահաճույքների անհապաղ կատարումը;
- ծնողների հեղինակության արժեզրկումը, նրանց կարծիքի և որոշումների անտեսումը;
- դաստիարակության ավանդական մոտեցումների, ճնշող դաստիարակության գերակայությունը;
- երեխային ներկայացվող պահանջների անկայունությունը, միասնականության բացակայությունը;
- դաստիարակության խոսքային եղանակների, քարոզչության գերակայությունը, երեխայի ինքնուրույնության անտեսումը;
- հուզական դրսևորումների կտրուկ փոփոխությունը, հուզականության անկայունությունը դաստիարակության ընթացքում (կամ սիրում ենք, կամ պատժում);
- կենցաղային մշակույթի ցածր մակարդակը;
- դաստիարակության փորձը մանկավարժական գիտելիքներով հարստացնելու, նորն ընդունելու անկարողությունը, մանկավարժորեն կրթվելու ցանկության բացակայությունը:

Գիտական գրականության մեջ նկարագրված են ընտանեկան դաստիարակության ընթացքում հաճախ հանդիպող, սակայն մանկավարժության կողմից անընդունելի (մերժելի) մոդելներ, որոնց քննարկմանը անդրադառնանք մանրամասն: Դրանք դիտարկվում են որպես ընտանեկան դաստիարակության անընդունելի (ոչ ճիշտ) տեսակներ:

Ընտանեկան դաստիարակության կարևորագույն պայմանը սերն է երեխայի հանդեպ: Հաճախ երեխայի հանդեպ ծնողական սիրո գերագույն դրսևո թումներն անցնում են բոլոր սահմանները և վերածվում գերհովանավորչության, այն

ընտանեկան դաստիարակության ընթացքում հանդիպող ամենատարածված սխալն է: Գերհովանավորչության սկզբունքով ընտանեկան դաստիարակության պայմաններում երեխան գտնվում է ծնողների և ընտանիքի մյուս անդամների ուշադրության կենտրոնում, որոնք մշտապես հետևելով երեխային և կարգավորելով նրա գործողությունները, դաստիարակության ընթացքում անընդհատ ներկայացնում են նրան տարբեր պահանջներ, արգելքներ և հաճախ խստագույն հրահանգներ: Դաստիարակության գործընթացն իրականացվում է երեխայի գործողությունների հստակ տարբերակված և սահմանազատված թույլատրելիության և անթույլատրելիության սկզբունքով, ինչը ճնշում է երեխայի ինքնուրույնությունն ու ակտիվությունը: Արդյունքում՝ երեխան մեծանում է չափազանց վախկոտ, անվստահ սեփական ուժերի մեջ և ուղղակի կախված մեծահասակների, հիմնականում, ծնողների կարծիքից: Սահմանափակվում է նրա ազատությունը, նախաձեռնությունը և ձևավորվում է կատարողի մտածելակերպ: Գերհովանավորչության պայմաններում մեծացած և դաստիարակված երեխային ամբողջ կյանքում հետապնդում է ծնողների կողմից անընդունելի գործողությունների, սխալվելու վախի, կասկածի և անորոշության, մեղավորության և պատժելիության զգացողությունը: Գերհովանավորչության տարատեսակ է ընտանեկան դաստիարակությունը «կուռքի» սկուզբունքով: Այն պահանջկոտ գերհովանավորչության այլընտրանքային ձևն է, երբ երեխային կուռք ընդունելով, ծնողները պտտվում են նրա շուրջը, արժանացնում նրան գերագույն, հաճախ անհիմն գնահատականների և պատրաստ են կատարելու նրա բոլոր ցանկություններն ու քմահաճույքները: Երեխան մեծանում է չափազանց եսասեր, սովորում է լինել ուշադրության կենտրոնում և զարմանում ու զայրանում է անուշադրության մատնվելու դեպքում: Արդյունքում, երեխան չի սովորում օբյեկտիվորեն գնահատել սեփական ուժերն ու կարողությունները, հասակակիցների միջավայրում չի ընդունվում և չի հասկացվում՝ անհիմն պահանջկոտության և հրամայելու գերակայող ցանկության պատճառով: Ձևավորվում է իր անձին ոչ համարժեք վերաբերվող, սեփական «ես»-ը գերագնահատող, ոչինչ չհանդուրժող և

միշտ մեկ ուրիշի մեղադրող անձնավորություն, որը դժվարությամբ է հարմարվում հասարակությանը և դառնում իր տեղը միջավայրում⁴: Մի շարք ընտանիքների բնորոշ է բարձիթողի ընտանեկան դաստիարակություն: Սովորաբար, դաստիարակության այս տեսակը հանդիպում է գործարար ծնողներից բաղկացած ընտանիքներում, որոնք մշտապես խիստ զբաղված լինելով և անհետաձգելի գործեր ունենալով, աչքաթող են անում երեխաներին և հատուկ ուշադրության չեն արժանացնում նրանց դաստիարակությունը: Բարձիթողության սկզբունքով դաստիարակվող երեխան մեծանում է անկանոն և չվերահսկվող պայմաններում, ու լավագույն դեպքում ձևավորվում է անկազմակերպ, անկարգապահ, հաճախ աննպատակ՝ առօրյա հաճույքներով ապրող անձնավորություն: Ընտանեկան անընդունելի դաստիարակության հաջորդ տեսակը «մոխրոտի» սկզբունքով դաստիարակությունն է: Դաստիարակության այս տեսակին բնորոշ է երեխայի հանդեպ անտարբեր, սառնասիրտ վերաբերմունքը: Այդպիսի ընտանիքներում տիրում է բացասական հուզական մթնոլորտ, ծնողների միջև հարաբերությունները պայմանական բնույթ են կրում: Երեխան պարզ հասկանում է, որ իրեն չեն սիրում, բոլորովին չունեն ցանկություն զբաղվելու իր հետ, հաճախ զգում է, որ նույնիսկ խանգարում և անհանգստություն է պատճառում ծնողներին: Անտարբերության, հոգատարության բացակայության պայմաններում մեծացող երեխաներին բնորոշ է գերգրգռվածություն, նյարդային անկայունություն, բնավորության բացասական դրսևորումներ, հասակակիցների հետ հաղորդակցման դժվարություններ և սառնասիրտ մեկուսի կենսակերպ: Անբարենպաստ ընտանիքները սովորաբար դաստիարակում են «վախի» սկզբունքով և դաստիարակության նշված անընդունելի տեսակը կոչվում է «դաժան դաստիարակություն»: Դաժան դաստիարակության հիմքում ընկած է չնչին մեղավորության համար խստագույն պատժելիության սկզբունքը, որը ձևավորում է վախով պայմանավորված «օրինակելի» վարքագիծ: Երեխան սովորում է դրսևորել երկակի վարքագիծ՝ դաժանության սկզբունքով դաստիարակող մեծահասակի

⁴ Մախչանյան Յ.Ն., Մանուկյան Ա.Յ.Մանկավարժության բնօրինակը հիմունքները.-Երևան, 1999, էջ 56-62

ներկայությամբ «օրինակելի», բացակայության պայմաններում՝ սանձարձակ: Դաժան դաստիարակության դեպքում երկատվում է երեխայի վարքագիծը, մտածելակերպը և ձևավորվում է նենգ և աշխարհին բացասաբար տրամադրված անձնավորություն: Ընտանեկան դաստիարակության անընդունելի տարբերակ է նաև դաստիարակությունը բարոյական գերագույն պատասխանատվության պայմաններում: Նշված տեսակը բավական տարածված է հայ ընտանիքներում: Բարոյական գերպատասխանատվության սկզբունքը դաստիարակության ընթացքում երեխային ներկայացնում է անվերջ պարտականություններ և պարտավորություններ, որոնց մատուցման ոճը ակամայից պարտադրող է: Երեխան անկախ իրենից սկսում է ենթարկվել ծնողներին և կատարել նրանց փառասիրական ցանկությունները: Արդյունքում, ձևավորվում է գերկախվածություն ծնողներից, կախյալ մտածելակերպ և մտածելակերպին համապատասխան վարքագծային դրսևորումներ: Ընտանեկան ոչ ճիշտ (սխալ) դաստիարակության պատճառները հիմնականում բխում են երեխայի հանդեպ պահանջատիրական վերաբերմունքից, նրա նկատմամբ սիրո տարբեր դրսևորումներից, երեխայի զարգացման համար պատասխանատվության բացակայությունից: Այն դեպքում, երբ ընտանեկան ճիշտ դաստիարակության գլխավոր պայմանը սերն է երեխայի հանդեպ, պատասխանատվությունը նրա ներդաշնակ զարգացման համար: Երեխան լույս աշխարհ է գալիս և դրանով իսկ երջանկություն է պարգևում ծնողներին ու հարազատներին, նրա գոյությունն արդեն ամենամեծ բարոյական արժեքն է: Բարենպաստ ընտանիքներում երեխային սիրում են զուտ այն բանի համար, որ նա կա, ուղղակի ծնվել է՝ ծնողների հեռահար ակնկալիքներից անկախ: Երեխան ընտանիքում դաստիարակվում է ծնողներին նույնացման եղանակով: Ընտանեկան դաստիարակության գործընթացն արդյունավետ է, երբ երեխայի ամենամտերիմ մարդիկ՝ ծնողները հասկանում են նրան և փորձում են սեփական օրինակով ամրագրել երեխայի մեջ կյանքի այն արժեքային պատկերացումները, որոնք արժեվորված են իրենց ընտանիքում⁵:

⁵ Մանուկյան Ա.Մ., Մանուկյան Մ.Մ. Մանկավարժական տեխնիկա և տեխնոլոգիա. Երևան, 2000, էջ 104-118

Եզրակացություն

Ընտանեկան դաստիարակության դժվարությունների հաղթահարմանը նպաստում է ընտանիքի սերտ համագործակցությունը նախադպրոցական կրթական հաստատությունների հետ: Ընտանիքի մանկապարտեզի համագործակցության հիմքում ընկած է երկու սկզբունք.

նախադպրոցական կրթական հաստատության ներքին ներգործությունների հանդեպ բաց լինելու,

նախադպրոցական կրթական հաստատության արտաքին ներգործությունների հանդեպ բաց լինելու:

Առաջին սկզբունքը ենթադրում է ծնողների և ընտանիքի մյուս անդամների ակտիվ ներգրավում մանկապարտեզի մանկավարժական գործընթացին: Ծնողների մանկապարտեզի մանկավարժական աշխատանքներին ակտիվ մասնակցությունից շահում են մանկապարտեզի մանկավարժական գործընթացի բոլոր սուբյեկտները: Մանկավարժական գործընթացի բոլոր մասնակիցների ակտիվ դիրքորոշումը նպաստում է երեխաների դաստիարակությանը համակցված, փոխապայմանավորված և փոխապատասխանատու գործողությունների միջոցով: Մանկապարտեզի և ընտանիքի համագործակցությունն օգնում է երկուստեք ճանաչելու և հաշվի առնելու երեխայի դաստիարակության իրական պայմանները՝ այն արդյունավետ կազմակերպելու նպատակով: Ծնողների ներկայությունը մանկապարտեզում վստահություն է ներշնչում երեխային և կրկնապատկում նրա սովորելու և աշխարհը ճանաչելու ցանկությունը: Նրանք հաճույքով և գերագույն հարգանքով են արձանագրում ծնողների մանկապարտեզի աշխատանքներին ակտիվ մասնակցության փաստը և հպարտանում են ծնողներով: Ծնողներն իրենց հերթին ձեռք են բերում չափազանց կարևոր մանկավարժական գիտելիքներ և կարողանում են գնահատել մանկավարժի ծանրագույն աշխատանքը: Մանկապարտեզի դեպի ներս բաց լինելու սկզբունքը ենթադրում է մանկապարտեզի մանկավարժական

գործընթացին նպաստող ներխուժող յուրաքանչյուր ներգործության ընկալում, ընդունում և կիրառում: Համագործակցության երկրորդ սկզբունքը կարևորում է մանկապարտեզի դեպի դուրս բաց լինելու անհրաժեշտությունը: Մանկապարտեզը պատրաստ պիտի լինի համագործակցելու միկրոսոցիումի՝ համայնքի բոլոր սոցիալական ինստիտուտների հետ: Պարտադիր է մանկապարտեզի համագործակցությունը տարածքի դպրոցների, երաժշտական և սպորտային դպրոցների, մանկական ակումբների հետ: Ցանկալի է և չափազանց արդյունավետ մանկապարտեզի փոխադարձ կապը մշակութային հաստատությունների հետ (գրադարաններ, թատրոններ, թանգարաններ): Կենսական անհրաժեշտություն է և ժամանակի պահանջ մանկապարտեզի համայնքի վարչական միավորների հետ փոխադարձ կապի հաստատումը: Աճող սերնդի դաստիարակության և կրթության հաջողությունները պայմանավորված են բոլոր սոցիալական ինստիտուտների միջև հաստատվող փոխվստահելի և փոխպատասխանու համագործակցությամբ: Համագործակցության կազմակերպման և համակարգման բարդ գործառույթը պատկանում է մանկապարտեզի մանկավարժական անձնակազմին՝ տնօրենի գլխավորությամբ: Մանկապարտեզի և ընտանիքի փոխադարձ կապի ձևերը պարբերաբար վերանայվում և լրամշակվում են: Համագործակցության ավանդական դարձած ձևերին ավելանում են ժամանակակից եղանակները, որոնք բխում են հասարակության նախադպրոցական կրթությանը ներկայացվող այսօրվա պահանջներից: Ամենավանդական ձևը մանկավարժի պարբերական այցելություններն են երեխաների ընտանիքներ: Մանկավարժի հաճախակի այցելությունները հնարավորություն են տալիս ուսումնասիրելու երեխային տան պայմաններում, ծանոթանալու ընտանիքի բոլոր անդամներին և կենսական պայմաններին: Ավանդական ձևերից են ծնողական ժողովները, բաց դռների օրերը, կոնսուլտացիաները և հատուկ կազմակերպվող գիտական կոնֆերանսները ծնողներին հուզող թեմաների շուրջ: Փոխադարձ կապի նշված ձևերն առաջին հերթին նպաստում են մանկավարժական գիտելիքների փոխանցմանը և տարածմանը

ծնողական միջավայրում, նրանց մանկավարժական մշակույթի բարձրացմանը: Երիտասարդ ծնողների հետ կազմակերպվում են նաև սեմինարապրակտիկումներ: Բավական արդյունավետ են համատեղ միջոցառումները, որոնք կարող են տարբեր նպատակների ծառայել: Օրինակ, տիկնիկային ներկայացման համատեղ դիտումն ու քննարկումի ճանաչողական բնույթի է և հիմնականում նպաստում է միացյալ ուժերով ներկայացման բովանդակության վերլուծությանը: Համատեղ տոնակատարություններն ուղղված են երեխայի հուզական և սոցիալական փորձի հարստացմանը: Բանակի տոնին նվիրված հայրիկների հետ համատեղ միջոցառումը նպաստում է հայրիկների ակտիվ մասնակցությանը մանկապարտեզի աշխատանքներին: Ծննդյան տոնակատարություններն ունեն հիմնականում մերձեցման նպատակ: Նախադպրոցական մանկավարժությունն առաջարկում է նաև համագործակցության ժամանակակից եղանակներ: Այսօր չափազանց կարևորվում է մանկապարտեզում ծնողական անկյան ստեղծումը, որը նախատեսվում է որպես ծնողների՝ մանկավարժի և միմյանց հետ հանդիպման վայր: Ծնողական անկյունը նաև ժամանցի, մեկ գավաթ սուրճ խմելու վայր է, որը բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում ազատ և անկաշկանդ մթնոլորտում պարզապես զրուցելու, հարցեր քննարկելու համար: Համագործակցության հետաքրքիր եղանակ է ինտելեկտուալ խաղը, որին մասնակցում են և ծնողները: Նրանք կարող են հանդես գալ հուշողների խմբի, ժյուրիի կամ մասնակիցների դերում: Ինտելեկտուալ խաղի տեսակ է ուրախների և հնարամիտների ակումբի կազմակերպումը, որին մասնակից են դառնում ծնողները: Համագործակցության արդյունավետ ձև է ծնողների հետ համատեղ կազմակերպվող սպորտային կամ էկոլոգիական միջոցառումները և խաղերը: Վերջին տարիներին առանձնահատուկ կարևորվում է երկարատև նպատակային համագործակցության կազմակերպումը բավական ժամանակ պահանջող հանձնարարությունների կամ պրոբլեմային իրադրությունների առաջարկման եղանակով: Հանձնարարությունները կարող են լինել երկարաժամկետ համատեղ դիտարկումներ, փորձարկումներ, հետազոտական

ուսումնասիրություններ և այլն: Համագործակցության այս ձևը հետաքրքիր է նույն հանձնարարության սահմաններում դերակատարների և գործառույթների փոփոխության հնարավորությամբ: Օրինակ, երեխաներին իրենց ծնողների հետ միասին հանձնարարվում է մարտ ամսվա ընթացքում հետևել ծառերի բողբոջմանը և գրանցել ընթացքը: Բնականաբար, երեխաները հետևում են և նկարագրում, իսկ ծնողները՝ արձանագրում են: Մի ամիս հետո կարելի է փոխվել դերերով՝ ծնողների նկարագրությամբ երեխաները նկարում են բողբոջած ծառերը և որոշում բողբոջների բացվածության աստիճանը:

Գրականության ցանկ

1. Поддьяков Н.Н. Особенности психического развития детей дошкольного возраста. Москва, 1996, сс 115-117
2. Битинас Б.П. Введение в философию воспитания. Москва, 1996, сс 97-102
3. Նախադպրոցական մանկավարժություն. Է.Ա.Ալեքսանդրյանի խմբագրությամբ. Երևան, 1992, էջ 215-226
4. Մախչանյան Հ.Ն., Մանուկյան Ա.Հ. Մանկավարժության րնդհանուր հիմունքները.- Երևան, 1999, էջ 56-62
5. Մանուկյան Ա.Ս., Մանուկյան Մ.Ս. Մանկավարժական տեխնիկա և տեխնոլոգիա. Երևան, 2000, էջ 104-118